

WOORD VOORAF

Tekst & Commentaar Erfrecht civiel en fiscaal bevat een commentaar op de civielrechtelijke en fiscaalrechtelijke regelgeving die betrekking heeft op het erfrecht. Naast uiteraard Boek 4 (Erfrecht) en Titel 3 van Boek 7 (Schenking) bevat deze uitgave een op het erfrecht toegesneden commentaar op onder meer het erfrechtelijk overgangrecht, alsmede op de Titels 'Gemeenschap' en 'Vruchtgebruik' van Boek 3. Ook de Wet op het centraal testamentenregister, het Besluit boedelregister, de Eedswet 1971 en relevante artikelen uit de Wet op het notarisambt en het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering zijn van commentaar voorzien. Voorts is een omvangrijke fiscale component opgenomen. Geheel of ten dele zijn becommentarieerd onder andere de Successiewet 1956 (inclusief Uitvoeringsbesluit en Uitvoeringsregeling), de Wet op belastingen van rechtsverkeer, de Natuurschoonwet 1928, de Wet op de inkomstenbelasting 2001, de Invorderingswet 1990 en het Besluit voorkoming dubbele belasting. Daarnaast bevat deze uitgave enige regelingen op het gebied van het internationaal privaatrecht. Zo zijn het Haags testamentsvormenverdrag, het Haags erfrechtverdrag en de artikelen uit Boek 10 BW die betrekking hebben op het IPR-erfrecht, van commentaar voorzien. Geheel nieuw in deze zevende druk is de bewerking op de Europese erfrechtverordening, waarvan nu alle artikelen van een uitgebreid commentaar zijn voorzien.

De tekst is afgesloten op 1 september 2018, waarbij nieuwe ontwikkelingen in wetgeving en jurisprudentie zijn meegenomen in de bewerkingen.

Hoewel aan deze uitgave grote zorg is besteed, kunnen bij het gebruik daarvan mogelijk fouten en/of tekortkomingen aan het licht komen. Redactie en uitgever stellen het zeer op prijs indien de gebruiker hen van gebleken onnauwkeurigheden op de hoogte brengt. Ook overigens houden zij zich aanbevolen voor suggesties die de bruikbaarheid van deze uitgave kunnen verhogen. U kunt schrijven naar de uitgever, Postbus 23, 7400 GA Deventer, of mailen naar TekstCommentaar@wolterskluwer.com. Voor het laatste nieuws over Tekst & Commentaar kunt u [@TekstCommentaar](https://twitter.com/TekstCommentaar) volgen op Twitter.

September 2018,

W.D. Kolkman

B.E. Reinhartz

L.C.A. Verstappen

I.J.F.A. van Vijfeijken

BURGERLIJK WETBOEK

Burgerlijk Wetboek Boek 4

BOEK 4 Erfrecht

[Inleidende opmerkingen]

1. Algemeen. Boek 4 bevat de wettelijke bepalingen die de overgang van het vermogen van een overleden natuurlijke persoon op een of meer andere natuurlijke personen en/of rechtspersonen regelen. Deze overgang, de zogenaamde erfopvolging, is een vorm van verkrijging van goederen onder algemene titel als bedoeld in art. 3:80 lid 2. Deze erfopvolging heeft plaats op grond van de wet alleen, de zogenaamde erfopvolging bij versterf, en/of krachtens een uiterste wilsbeschikking, de zogenaamde testamentaire erfopvolging (art. 4:1). Degene die overlijdt en vermogen nalaat wordt erflater genoemd. Het vermogen dat overgaat, heet de nalatenschap (vanuit de overledene gezien) of erfenis (vanuit de erfgenaam gezien). De wet gebruikt het woord 'nalatenschap'. De personen op wie de nalatenschap overgaat worden de erfgenamen genoemd.

2. Verhouding tot de Boeken 3, 5 en 6. Het erfrecht maakt onderdeel uit van het vermogensrecht. Evenals Boek 3 bevat het bepalingen die voor alle goederen van belang kunnen zijn, met dien verstande dat het - anders dan Boek 3 - slechts regels bevat voor één situatie, te weten de overgang van goederen en schulden na overlijden. Aangezien Boek 4 betrekking heeft op alle goederen - derhalve op zaken en op vorderingsrechten - gaat het in de optiek van Meijers logischerwijze aan de Boeken 5 en 6 vooraf.

3. Inwerkingtreding. De geschiedenis van totstandkoming van Boek 4 is uiterst grillig geweest. Het wetsvoorstel is verschillende keren ingrijpend gewijzigd. De voornaamste voorstellen zijn die van Meijers in 1954, Kamerstuknummer 3771, de zogenaamde voortrein erfrecht in 1974, Kamerstuknummer 12 863, het vruchtgebruikvoorstel in 1981, Kamerstuknummer 17 141, nadien omgewerkt tot wettelijke boedelverdeling in 1997. Boek 4 is in werking getreden op 1 januari 2003. Bij de Wet bescherming erfgenamen tegen schulden (*Stb.* 2016, 226), in werking getreden op 1 september 2016, zijn art. 184 lid 2 onderdeel a, art. 192 lid 1 en art. 196 alsmede art. 206 lid 6 gewijzigd en is art. 194a ingevoegd.

4. Inhoud. Boek 4 bevat zes titels. Achtereenvolgens hebben deze titels betrekking op de navolgende onderwerpen. Titel 1 bevat de algemene bepalingen van het erfrecht, waaronder begrepen enige definities. Titel 2 bevat de algemene regels van het versterf-erfrecht. Titel 3 bevat het erfrecht bij versterf van de niet van tafel en bed gescheiden echtgenoot en van de kinderen en de regels inzake de overige wettelijke rechten. De

titels 4 en 5 bevatten het testamentaire erfrecht. Titel 4 bevat de meer algemene regels inzake uiterste willen, terwijl titel 5 betrekking heeft op de verschillende soorten uiterste wilsbeschikkingen, zoals de erfstellingen, legaten, lasten, testamentaire stichtingen etc. Tenslotte bevat titel 6 bepalingen inzake de gevolgen van de erfopvolging. Dit betreft hoofdzakelijk regels die van belang zijn voor de afwikkeling van de nalatenschap. Daartoe behoort sinds 1 september 2016 (*Stb.* 2016, 226) ook een regeling ter bescherming van erfgenamen die de nalatenschap hebben aanvaard tegen onverwachte schulden in art. 192 lid 1 en art. 194a.

5. Voornaamste verschillen met oud recht. Anders dan grote delen van het overige vermogensrecht bevat het nieuwe erfrecht inhoudelijk veel werkelijk nieuw recht, dat sterk afwijkt van het oude erfrecht. De belangrijkste inhoudelijke vernieuwingen hebben betrekking op de volgende onderwerpen. In de eerste plaats valt op de krachtige versterking van de rechtspositie van de langstlevende echtgenoot door middel van de wettelijke verdeling in afdeling 1 van titel 3 en door middel van de andere wettelijke rechten in afdeling 2 van titel 3. In de tweede plaats moet gewezen worden op de verzwakking van de positie van de legitimaris in afdeling 3 van titel 4. In de derde plaats verdient vermelding de uitvoerige bewindregeling die in het nieuwe wetboek in afdeling 7 van titel 5 is neergelegd. Tenslotte bevat titel 6 inzake de gevolgen van de erfopvolging een aantal nieuwe regelingen, waarvan de invoering van een openbaar boedelregister (art. 4:186) en de wettelijke regeling van de verklaring van erfrecht (art. 4:188) de belangrijkste zijn.

6. Overgangsrecht algemeen. De grondslag voor het overgangsrecht behorende bij het nieuwe erfrecht vindt men in de reeds sedert de invoering van Boek 1 BW in 1970 bestaande Overgangswet Nieuw Burgerlijk Wetboek. In deze wet zijn de art. 125-149 gereserveerd voor specifieke, met het nieuwe erfrecht samenhangende, bepalingen van overgangsrecht. Vooralsnog heeft de wetgever voor het overgangsrecht ten aanzien van het nieuwe Boek 4 BW vijftien artikelen, genummerd 125 t/m 139, nodig gehad. **Vermogensrecht.** Daarnaast dient men zich te realiseren dat het erfrecht tot het vermogensrecht behoort en derhalve een aantal algemene bepalingen van overgangsrecht die van kracht werden bij de invoering van het nieuwe vermogensrecht in 1992 ook voor het nieuwe erfrecht gelden. De belangrijkste algemene bepalingen van Overgangsrecht die ook ten aanzien van het nieuwe erfrecht gelden, zijn de volgende: Van het tijdstip van in werking treden van het nieuwe erfrecht is dit in beginsel van toepassing. Dit is het beginsel van zogenaamde onmiddellijke werking op grond van art. 68a Overgangswet NBW. Reeds onder het oude recht verkregen rechten worden echter geëerbiedigd. Anders gezegd: door het enkele in werking treden van het nieuwe erfrecht gaan geen rechten verloren op grond van art. 69 Overgangswet NBW. Wat betreft de vraag of een rechtshandeling nietig of vernietigbaar is, geldt als uitgangspunt dat het nieuwe erfrecht in beginsel bepalend is, maar dat een rechtshandeling die onder het oude recht geldig was, ook geldig blijft. Indien de nalatenschap vóór het in werking treden van het nieuwe erfrecht is opgevallen, geldt de conversie van een nietige rechtshandeling in een geldige dan wel vernietigbare rechtshandeling slechts indien alle belanghebbenden die zich op de nietigheid hadden kunnen beroepen, de handeling voordien als geldig hebben aangemerkt; zie de art. 79-81 Overgangswet NBW. Men lette er overigens op dat art. 127 Overgangswet NBW specifiek voor uiterste wilsbeschikkingen nog eens bepaalt dat regels inzake nietigheid en vernietigbaarheid van rechtshandelingen onder oud recht niet van

toepassing zijn op de uiterste wilsbeschikkingen die vóór de inwerkingtreding van het nieuwe recht zijn gemaakt door iemand die na dat tijdstip overlijdt. Hierna zal per artikel van het besproken nieuwe erfrecht tevens worden aangegeven hoe het overgangsrecht ten aanzien van dat artikel van het nieuwe erfrecht luidt.

TITEL 1

Algemene bepalingen

[Inleidende opmerkingen]

Betekenis. In deze eerste titel van Boek 4 is een aantal algemene bepalingen inzake het erfrecht van uiteenlopende aard bijeengebracht. Zo treft men er zowel een aantal 'losse' onderwerpen aan in de eerste vijf artikelen als een aantal artikelen met definiërend karakter in de daaropvolgende drie artikelen. Achtereenvolgens treft men in art. 4:1 het onderscheid tussen het versterferrecht en het testamentaire erfrecht. Art. 4:2 bevat een regeling inzake het vermoeden van gelijktijdig overlijden. Art. 4:3 bevat een regeling inzake onwaardigheid om uit een nalatenschap voordeel te trekken. Art. 4:4 bevat een bepaling over het grensgebied van overeenkomst en uiterste wilsbeschikking. Art. 4:5 bevat een bepaling inzake de mogelijkheid van een betalingsregeling. Tenslotte bevatten de bepalingen 6, 7 en 8 achtereenvolgens een omschrijving casu quo gelijkstelling aan elkaar van een aantal begrippen, te weten: waarde van de goederen der nalatenschap, schulden van de nalatenschap en de gelijkstelling van geregistreerde partners met echtgenoten.

Artikel 1

1. Erfopvolging heeft plaats bij versterf of krachtens uiterste wilsbeschikking.

2. Van de erfopvolging bij versterf kan worden afgeweken bij een uiterste wilsbeschikking die een erfstelling of een onterving inhoudt.

[16-08-2002, Stb. 430, i.w.tr. 01-01-2003]

[Erfopvolging]

1. Algemeen. Erfopvolging kan op twee wijzen plaatsvinden, te weten op grond van de wet, de zogenaamde erfopvolging bij versterf of ab-intestaat, danwel krachtens een uiterste wilsbeschikking, de zogenaamde testamentaire erfopvolging ofwel intestaat.

2. Onderscheid versterferrecht en testamentair erfrecht (lid 1). De erfopvolging bij versterf wordt geregeld in de titels 2 en 3, terwijl het testamentaire erfrecht zijn regeling vindt in de titels 4 en 5. De titels 1 en 6 van Boek 4 bevatten bepalingen die voor (de gevolgen van) beide wijzen van erfopvolging relevant kunnen zijn.

3. Erfstelling of onterving (lid 2). Men kan van het erfrecht bij versterf afwijken door het maken van een uiterste wilsbeschikking die een erfstelling of een onterving bevat. Erfstellingen zijn uiterste wilsbeschikkingen op grond waarvan de erflater aan een of meer daarbij aangewezen personen zijn gehele nalatenschap of een evenredig deel daarin nalaat (art. 4:115). Het verdient opmerking dat wanneer men in een testament dezelfde personen benoemt als degenen die erfgenaam bij versterf zouden zijn, deze daarmee testamentaire erfgenaam worden. Zij hebben echter dezelfde rechten en verplichtingen als de erfgenamen bij versterf (art. 4:116). Men bedenke hierbij wel dat dit niet impliceert dat wanneer men testamentair een erfgenaam benoemt zonder een plaatsvervullingsregeling op te nemen automatisch een plaatsvervullingsregeling zou gelden zoals in het versterferrecht (art. 4:12) voor het geval een testamentair benoemde erfgenaam

vooroverlijdt. Een uitzondering op de regel dat de plaatsvervulling expliciet in het testament moet worden opgenomen vindt men in art. 4:27 voor testamentair benoemde stiefkinderen, waar op grond van de wet wel een plaatsvervullingsregeling geldt.

4. Samenwoners buiten huwelijk. Het versterferrecht heeft geen betrekking op samenwoners buiten huwelijk. Men zie voor de regels van het versterferrecht de titels 2 en 3.

5. BW (oud). Het artikel bevat een regeling die overeenstemt met het oude recht zoals gedeeltelijk neergelegd in art. 921 lid 1.

6. Overgangsrecht. Onmiddellijke werking (art. 68a Ow NBW).

Artikel 2

1. Wanneer de volgorde waarin twee of meer personen zijn overleden niet kan worden bepaald, worden die personen geacht gelijktijdig te zijn overleden en valt aan de ene persoon geen voordeel uit de nalatenschap van de andere ten deel.

2. Indien een belanghebbende ten gevolge van omstandigheden die hem niet kunnen worden toegerekend, moeilijkheden ondervindt bij het bewijs van de volgorde van overlijden, kan de rechter hem een of meermalen uitstel verlenen, zulks voor zover redelijkerwijs mag worden aangenomen dat het bewijs binnen de termijn van het uitstel kan worden geleverd.

[16-08-2002, Stb. 430, i.w.tr. 01-01-2003]

[Commoriënten]

1. Volgorde van overlijden (lid 1). Men moet bestaan op het ogenblik dat een nalatenschap openvalt om als erfgenaam bij versterf te kunnen optreden (art. 4:9). Derhalve is het van groot belang in onduidelijke situaties, zoals bijvoorbeeld bij rampen of verkeersongelukken, de volgorde van overlijden te kunnen vaststellen. Kan die volgorde niet worden vastgesteld, dan worden de betrokken personen geacht gelijktijdig te zijn overleden en valt aan de een geen voordeel uit de nalatenschap van de ander toe. Deze regel wordt vanouds commoriëntenregel genoemd.

2. Uitstel (lid 2). Indien een belanghebbende op grond van omstandigheden die hem niet kunnen worden toegerekend niet het bewijs kan leveren van de volgorde van overlijden, kan de rechter hem een of meermalen uitstel verlenen voorzover redelijkerwijs mag worden aangenomen dat het bewijs binnen de uitsteltermijn kan worden geleverd. In dit verband zijn mede van belang art. 1:412 en 1:414 betreffende personen wier bestaan onzeker is. De notaris zal in de hierbedoelde gevallen moeten wachten met de afgifte van een verklaring van erfrecht (art. 4:188). Mocht na de laatste uitsteltermijn een verklaring van erfrecht zijn afgegeven en toch nog het bewijs worden geleverd als in lid 2 bedoeld dan zal dit erfrechtelijk effect hebben. Degenen die op de verklaring van erfrecht zijn afgegaan, gelden echter in beginsel als te goeder trouw (art. 4:187 lid 1 jo. lid 3).

3. BW (oud). Een zelfde regeling als in lid 1 trof men aan in art. 878 voor het versterferrecht en art. 941 voor het testamentaire erfrecht. Het onderhavige artikel is een alge-

meen geformuleerde bepaling die zowel voor het versterferrecht als het testamentaire erfrecht geldt.

4. Overgangsrecht. Onmiddellijke werking (art. 68a Ow NBW).

Artikel 3

1. Van rechtswege zijn onwaardig om uit een nalatenschap voordeel te trekken:

- a. hij die onherroepelijk veroordeeld is ter zake dat hij de overledene heeft omgebracht, heeft getracht hem om te brengen, dat feit heeft voorbereid of daaraan heeft deelgenomen;
 - b. hij die onherroepelijk veroordeeld is wegens een opzettelijk tegen de erflater gepleegd misdrijf waarop naar de Nederlandse wettelijke omschrijving een vrijheidsstraf is gesteld met een maximum van ten minste vier jaren, dan wel wegens poging tot, voorbereiding van, of deelneming aan een dergelijk misdrijf;
 - c. hij van wie bij onherroepelijke rechterlijke uitspraak is vastgesteld dat hij tegen de erflater lasterlijk een beschuldiging van een misdrijf heeft ingebracht, waarop naar de Nederlandse wettelijke omschrijving een vrijheidsstraf met een maximum van ten minste vier jaren is gesteld;
 - d. hij die de overledene door een feitelijkheid of door bedreiging met een feitelijkheid heeft gedwongen of belet een uiterste wilsbeschikking te maken;
 - e. hij die de uiterste wil van de overledene heeft verduisterd, vernietigd of vervalst.
2. Rechten door derden te goeder trouw verkregen voordat de onwaardigheid is vastgesteld worden geëerbiedigd. In geval echter de goederen om niet zijn verkregen, kan de rechter aan de rechthebbenden, en ten laste van hem die daardoor voordeel heeft genoten, een naar billijkheid te bepalen vergoeding toekennen.
3. Een onwaardigheid vervalt, wanneer de erflater aan de onwaardige op ondubbelzinnige wijze zijn gedraging heeft vergeven.

[16-08-2002, Stb. 430, i.w.tr. 01-01-2003]

[Onwaardigheid]

1. Algemeen. Door bepaalde handelingen wordt men onwaardig om uit een nalatenschap voordeel te trekken. Deze laatste ruime formulering geeft aan dat onwaardigheid zowel in de weg kan staan aan erfgenaamschap als aan het verkrijgen van andere voordelen zoals legaten of lastbevoordelingen. Uitdrukkelijk is bepaald dat de onwaardigheid van rechtswege werkt.

2. Gronden van onwaardigheid (lid 1). Men lette erop dat voor de sub a-c genoemde gronden vereist is dat de onwaardige onherroepelijk is veroordeeld voor de aldaar genoemde strafbare feiten. Daarbij wordt in de sub b en c genoemde gronden van onwaardigheid uitdrukkelijk verwezen naar de Nederlandse strafbepaling. **Grond sub a.** 'Ombrengen' slaat slechts op de opzettelijke misdrijven van de art. 287 e.v. Sr, niet op het culpoze misdrijf van art. 307 e.v. Sr en evenmin op de mishandelingen met dodelijke afloop van de art. 300-303 Sr (TM, Parl. Gesch. 4, p. 90). **Grond sub c.** De redactie 'bij rechterlijke uitspraak is vastgesteld' sluit niet uit dat dit een burgerlijk vonnis is. **Grond sub d.** De grond sluit aan bij art. 284 Sr. In het maken van de uiterste wil ligt het herroepen, wijzigen of aanvullen van uiterste wilsbeschikkingen besloten (TM, Parl. Gesch. 4, p. 90).

Grond sub e. Verduistering duidt niet op het strafrechtelijke begrip van art. 321 Sr, maar op het opzettelijk voor anderen onvindbaar maken (TM, Parl. Gesch. 4, p. 90).

3. Positie derden te goeder trouw (lid 2). Rechten door derden te goeder trouw verkregen voordat de onwaardigheid is vastgesteld worden geëerbiedigd. Men denke in dit verband aan hen die zijn afgegaan op een verklaring van erfrecht (art. 4:187). In geval echter goederen om niet zijn verkregen, kan de rechter aan de rechthebbenden een vergoeding toekennen ten laste van hem die daardoor een voordeel heeft genoten.

4. Vergeving (lid 3). Vergeving op ondubbelzinnige wijze door de erflater doet de onwaardigheid vervallen. Heeft een erflater bijvoorbeeld eerst een beschikking ten voordelen van een - nadien gebleken - onwaardige gemaakt, dan is niet voldoende dat de erflater deze beschikking niet herroepen heeft, maar moet het duidelijk zijn dat de erflater de beschikking ook later niet heeft willen herroepen. Eveneens is op zichzelf het feit dat de erflater na kennisneming van de grond van onwaardigheid geen uiterste wil maakt, onvoldoende om de onwaardigheid van een erfgenaam bij versterf op te heffen. Daartoe is nodig dat die erflater daarna de onwaardige bij testament tot erfgenaam benoemt of een andere daad verricht waaruit de vergiffenis ondubbelzinnig blijkt (TM, Parl. Gesch. 4, p. 91).

5. BW (oud). De onwaardigheid was voor het erfrecht bij versterf geregeld in art. 885 en voor het testamentaire erfrecht in art. 959. Nieuw is de onwaardigheidsgrond vermeld in lid 1 sub b alsmede het bepaalde in de leden 2 en 3.

6. Overgangsrecht. Onmiddellijke werking (art. 68a Ow NBW).

Artikel 4

1. Een voor het opvallen van een nalatenschap verrichte rechtshandeling is nietig, voor zover zij de strekking heeft een persoon te belemmeren in zijn vrijheid om bevoegdheden uit te oefenen, welke hem krachtens dit Boek met betrekking tot die nalatenschap toekomen.

2. Overeenkomsten strekkende tot beschikking over nog niet opgevallen nalatenschappen in hun geheel of over een evenredig deel daarvan, zijn nietig.

[16-08-2002, Stb. 430, i.w.tr. 01-01-2003]

[Niet opgevallen nalatenschap]

1. Belemmering erfrechtelijke bevoegdheden (lid 1). De in dit lid bedoelde bevoegdheden zijn onder meer die tot het maken en herroepen van uiterste wilsbeschikkingen, tot het verwerpen en het (beneficiair) aanvaarden van de nalatenschap of van legaten, tot het opkomen tegen inbreuken op de rechten als legitimaris of het vernietigen van een uiterste wilsbeschikking. Ook de uitoefening van de wilsrechten zoals geregeld in Titel 3 Afdeling 1 valt onder de hier bedoelde bevoegdheden (MvA II, Parl. Gesch. BW Boek 4, p. 98). Het betreft hier steeds rechtshandelingen die vóór het opvallen van de nalatenschap moeten zijn verricht, niet echter uiterste wilsbeschikkingen waarin een zogenaamde Cautio Socini is opgenomen: dat wil zeggen een bepaling dat een legitimaris in de legitieme wordt gesteld indien hij zich tegen een of meer der bepalingen van het